MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
JIZZAX FILIALI

"BIOTEXNOLOGIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI"

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA MIQYOSIDAGI ILMIY-TEXNIK ANJUMAN TO‘PLAMI

28-29-MART
2025-YIL

doi

Google Scholar

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

BIOTEXNOLOGIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI

RESPUBLIKA ILMIY ANJUMANINING TEZISLAR TO‘PLAMI

28-29 mart 2025 y

***

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И ИННОВАЦИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ДЖИЗАКСКИЙ ФИЛИАЛ НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА УЗБЕКИСТАНА ИМЕНИ МИРЗО УЛУГБЕКА

СБОРНИК ТЕЗИСОВ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

«ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ БИОТЕХНОЛОГИЙ»

28-29 марта 2025 г.

JIZZAX – 2025

CICHORIUM INTYBUS L. NING OZIQ-OVQAT VA FARMATSEVTIKA SANOATIDA QO'LLANISH ISTIQBOLLARI

Tadjiyev J.J.
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
E-mail: tadjiyevjamshid7@gmail.com

Anotatsiya. Mazkur maqolada Cichorium intybus L. (oddiy sachratqi) ning oziq-ovqat va farmatsevtika sanoatida qo'llanilish istiqbollari haqida ma'lumot berilgan. Uning kimyoviy tarkibi, foydali xususiyatlari, shuningdek, sog'liq uchun ahamiyati haqida ma'lumotlar qayd etilgan. Cichorium intybus L. ning inulin, flavonoidlar va boshqa biofaol moddalarga boyligi uni parhez mahsulotlarida hamda dori vositalari tarkibida ishlatish imkoniyatlarini kengaytiradi. Maqolada ushbu o'simlik asosida ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar va ularning bozor talabi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Cichorium intybus, oziq-ovqat sanoati, farmatsevtika, inulin, biofaol modda, parhez mahsulot, dorivor o'simlik.

Kirish. Dorivor o'simliklarning kimyoviy tarkibi va shifobaxsh xususiyatlarini o'rganish zamonaviy tibbiyot va oziq-ovqat sanoatining muhim yo'nalishlaridan biridir. Cichorium intybus L. (oddiy sachratqi) qadimdan xalq tabobatida ishlatilib, bugungi kunda ham oziq-ovqat va farmatsevtika sanoatida dolzarb o'rin tutmoqda. Uning ildiz, barg va gul qismlari inulin, flavonoidlar, polifenollar va boshqa biofaol moddalar bilan boyligi tufayli tibbiyot, parhez mahsulotlari hamda ichimliklar ishlab chiqarishda keng qo'llaniladi.

Cichorium intybus *L. Asteraceae* (Qoqio'tdoshlar) oilasiga mansub bo'lib, ikki yoki ko'p yillik o't o'simligi hisoblanadi. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat. Ildiz tizimi – oziq moddalarni jamg'arish xususiyatiga ega. Bargi – uzunchoq yoki lantsetsimon, o'ziga xos achchiq ta'mga ega. Guli – ko'k yoki moviy tusli bo'lib, asosan yoz oylarida gullaydi. Mevasi – kichik yong'oqcha shaklida bo'lib, urug'lar orqali ko'payadi. Bu o'simlik Yevropa, Osiyo va Shimoliy Amerikada keng tarqalgan bo'lib, O'zbekistonda ham tabiiy holda uchraydi [2-6]. Cichorium intybus L. ning asosiy tarkibiy qismi quyidagilardan iborat. Inulin (40-60%) – tabiiy polisaxarid bo'lib, ichak mikroflorasini yaxshilaydi, qandli diabet va tana vaznini orttirish uchun foydalidir. Flavonoidlar (apigenin, luteolin) – antioksidant xususiyatga ega, yallig'lanishga qarshi ta'sir ko'rsatadi. Polifenollar – yurak-qon tomir kasalliklarini oldini oluvchi moddalardir. Vitaminlar va minerallar – C, B guruh vitaminlari, kaliy, magniy, temir va rux kabi muhim mikroelementlar mavjud [1-3].

1-rasm. Cichorium intybus L.ning umumiy ko‘rinishi

2-rasm. Cichorium intybus L.ning maydalangan ildizi

3-rasm. Cichorium intybus L.ning yig’ish jarayoni

4-rasm. Cichorium intybus L.ning urug‘larining.

Bundan tashqari Cichorium intybus L. oziq-ovqat sanoatining turli yo‘nalishlarida ishlatilmoqda. Sachratqi ildizi qovurilib, qahvaga o‘xshash achchiq ichimlik tayyorlanadi. Kofeinsiz bo‘lgani uchun yurak-qon tomir kasalliklari bilan og‘rigan bemorlar uchun tavsiya etiladi. Ichak faoliyatini yaxshilovchi ta’sirga ega. Parhez mahsulotlar ishlab chiqarishda. Inulin yuqori miqdorda bo‘lgani uchun diabetga chalinish xavfi bo‘lgan insonlar uchun tavsiya etiladi. Yog‘ miqdorini kamaytirish va ovqat hazm qilish tizimini yaxshilashga yordam beradi. Sut mahsulotlari va yogurtlarga qo‘shimcha sifatida ishlatiladi. Ichimliklar va siroplar ishlab chiqarishda Organizmni tozalovchi va jigar faoliyatini yaxshilovchi choylar tayyorlashda qo‘llaniladi. Turli o‘simlik ekstraktlari bilan aralashtirib, shifobaxsh ichimliklar tayyorlanadi [4-5].

Cichorium intybus L. tibbiyotda quyidagi yo‘nalishlarda ishlatiladi. Qandli diabetni nazorat qilish. Inulin moddasining yuqori miqdori qondagi glyukoza

miqdorini me’yorlashtirishga yordam beradi. Gipoglikemik vositalar tarkibida qo‘llaniladi. Gastrointestinal kasalliklarni davolash. Ichak mikroflorasini yaxshilash va disbakteriozni oldini olish uchun ishlatiladi. O‘t yo‘llari va jigar faoliyatini yaxshilovchi tabiiy hepatoprotektor sifatida qo‘llanadi. Yurak-qon tomir kasalliklarining oldini olish, xolesterin miqdorini kamaytiradi va qon bosimini me’yorlashtirishga yordam beradi.

Bugungi kunda xalqaro va mahalliy bozorlarda quyidagi mahsulotlar mavjud. Chicory coffee (sachratqi qahvasi) – tabiiy kofeinsiz ichimlik. Dorivor choylar va ekstraktlar – organizmni tozalovchi va hazm jarayonini yaxshilovchi vositalar. Biologik faol qo‘shimchalar – vitaminlar va prebiotiklar tarkibida qo‘llaniladi. Farmatsevtik preparatlar – tabletkalar va siroplar shaklida ishlab chiqarilmoqda.

Xulosalar: Cichorium intybus L. oziq-ovqat va farmatsevtika sanoatida katta ahamiyatga ega bo‘lib, uning foydali xususiyatlari ilmiy jihatdan isbotlangan. Uning tarkibidagi inulin, flavonoidlar va polifenollar sog‘liq uchun muhim biofaol moddalardir. Kelajakda quyidagi yo‘nalishlarda tadqiqotlar va ishlab chiqarish faoliyatini kengaytirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Genetik va agrotexnik tadqiqotlar – hosildorlik va inulin miqdorini oshirish bo‘yicha. Innovatsion oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish – yangi funksional oziq-ovqat va ichimliklar yaratish. Farmatsevtik preparatlar ishlab chiqarishni kengaytirish – diabet, jigar kasalliklari va yurak-qon tomir kasalliklari uchun samarali dori vositalari yaratish.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdullayeva A. S. Qodirov Sh. K. O‘simliklar kimyosi va farmakologiyasi. Toshkent: Fan, 2020.
2. Rajabov A., Mamatqulov D. Murakkabguldoshlar oilasiga mansub o’simliklarning ekologiyasi va ahamiyati. Toshkent: Universitet nashriyoti. 2022.
3. Karimova G. A. Inulin va uning farmakologik xususiyatlari. Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2021.
4. European Medicines Agency. Assessment Report on Cichorium intybus L. Root. EMA, 2022.
5. Jabborov O., Saidov N. Oziq-ovqat mahsulotlari uchun foydali o’simliklar. Andijon: Andijon davlat universiteti. 2023.
6. Smith J., Brown K. Chicory (Cichorium intybus L.): Uses, Health Benefits and Industrial Applications. Springer, 2019.